

Sammendrag

Unlearning White Superiority

Consciousness-raising on an online Rastafari Reasoning Forum

Hovedoppgave i sosialantropologi

Christian Stokke

Abstract

Hovedoppgaven er en studie av diskursiv samhandling på et karibiskbasert internettforum tilknyttet Rastafari, en svart sosial bevegelse mot rasisme. Fokus ligger på hvordan både hvite og svarte deltakere bevisstgjøres om eurosentrisme og hverdagsrasisme gjennom dialog, og avlærer hvit overlegenhet. Analysen tar utgangspunkt i bl.a. svart feminisme, postkolonial teori, hegemoni- og motstandsteori og kritisk diskursanalyse.

Diskusjonsforumet

Avhandlingen er basert på deltakende observasjon på et Rastafari diskusjonsforum på internett, drevet av en organisasjon på Trinidad med formål å bidra til personlig mestring og selvutvikling, samt kollektiv svart frigjøring og sosial rettferdighet. Svarte erfaringer og analyser av rasisme, så vel som personlige og politiske motstandsstrategier, utgjør sentrale diskusjonstemaer. Forumet er primært rettet mot svarte i diasporaen, men det er også mange hvite Rastaer som ofte har en tendens til å tone ned betydningen av rasisme og svart motstand. Den resulterende dialogen om rasisme er avhandlingens hovedfokus. Mange hvite definerer rasisme utelukkende som bevisste fordommer og intensjonell diskriminering, og foreslår gode hensikter og ”fargeblindhet” som løsning, mens svarte definerer det som gruppedominans, strukturell ulikhet og kulturelt hegemoni. Svarte Rastaer påpeker at hvite har en tendens til å bruke hersketeknikker i diskusjonene, og tolker dette som en refleksjon av et ”hvitt overlegenhetskompleks”. Svarte Rastaer konfronterer de hvite og holder dem ansvarlig for deres atferd, selv om det ofte er uintendert og ubevisst. Gjennom konfrontasjonen blir mange hvite bevisst på ”hvite privilegier” de har tatt for gitt, og begynner å ”avlære hvit overlegenhet”.

Rastafari som sosial bevegelse

Paul Gilroy har studert Rastafari som en svart sosial bevegelse mot rasisme. Som sådan kan bevegelsen forstås som en ”ny sosial bevegelse” i likhet med kvinnebevegelsen og bevegelsen for homofil frigjøring. Alberto Melucci har identifisert følgende kjennetegn ved slike bevegelser: Deres krav er ikke gjenstand for forhandlinger, og de kjemper for autonomi fremfor politisk innflytelse innenfor det bestående systemet, noe som kan være en fordel for å mobilisere til kollektiv handling på grunnlag av identitetspolitikk. Bevegelsene ser gjerne menneskekroppen som en del av naturen, og utfordrer dermed dominansen over naturen både innenfor og utenfor personer. Kampen for anerkjennelse av undertrykte subjekters menneskelighet står sentralt. Sist, men ikke minst, har disse bevegelsene også en åndelig komponent som utfordrer kapitalismens instrumentelle rasjonalitet, og frigjøring forstås som selvutvikling heller enn som streben etter materielle interesser. I følge Gilroy har svarte sosiale bevegelser en todelt agenda, med fokus på svart identitetspolitikk og motstand mot rasisme. I motsetning til tradisjonelle sosiale

bevegelser for klasseinteresser, har svarte bevegelser og kvinnebevegelsen ofte et komplementært fokus på institusjonelle endringer så vel som identitetspolitikk.

Svart feministisk epistemologi

Mens eurosentrisk epistemologi fremmer et ideal om objektiv og abstrakt kunnskap som er politisk og moralsk nøytral, understreker Rastafaris epistemologi at kunnskap er basert på erfaring og at dens verdi ligger i handling. Denne epistemologien minner om det som Patricia Hill Collins har identifisert som ”svart feministisk epistemologi”, der kunnskap er nært knyttet til personlig erfaring, og posisjonert i overlappende strukturelle hierarkier av rase, klasse og kjønn. Videre har kunnskap alltid moralske og politiske implikasjoner. Sannhet forstås som et resultat av intersubjektiv dialog, og er dermed aldri absolutt, selv om standpunkt epistemologiens påstand om at kunnskap nedenfra øker sannsynligheten for kritisk innsikt i undertrykkende strukturer, aksepteres i moderat form. Svart feminisme lar det være et empirisk spørsmål hvordan forholdet mellom de tre strukturelle dimensjonene rase, klasse og kjønn arter seg i individers konkrete erfaring, og dette teoretiske perspektivet åpner dermed for et komplekst samspill mellom dimensjonene heller enn å se en strukturell dimensjon som mer grunnleggende enn de andre.

Rasisme som struktur og ideologi

W.E.B. DuBois definerer rasemessig identitet med utgangspunkt i erfaringen av hudfargebasert diskriminering. Rasebegrepet forstås dermed som fundert på en biologisk realitet, heller enn utelukkende som en bevissthetskategori. Derav følger at den liberale ”fargeblinde” ideologien kan forstås som et forsøk på å usynliggjøre reelt eksisterende rasisme. Gilroy skriver at i sosiale strukturer preget av rasemessig ulikhet, erfares klasse i form av rase. Det er dermed den materielle posisjonen i et rasemessig hierarki som definerer ’objektiv’ raseidentitet, som ikke behøver å samsvare med rasebevissthet. Dermed kan man snakke om hvite som en sosial gruppe selv om de skulle regne seg som ”fargeblinde” og mangle en hvit rasebevissthet. Likeledes kan vi snakke om svarte som en sosial gruppe uten å implisere at de har en felles kultur, men rett og slett fordi de deler erfaringer av rasisme. DuBois’ begrep “dobbel bevissthet” viser til svartes delvise internalisering av et hvitt verdensbilde, som tvinger dem til å se å seg selv gjennom andres øyne. Marxistisk terminologi skiller mellom erfaringsbasert klassebevissthet, og falsk bevissthet basert på internaliseringen av en hegemonisk ideologi. Ifølge Gramsci indoktrineres de undertrykte klasser med herskernes tanker gjennom herskernes kontroll over ideologiske produksjonsmidler som media og utdanningssystem. På den annen side er hegemonisk kontroll aldri absolutt, og de undertrykte vil alltid gjøre motstand, selv om motstandens natur avhenger av elitens sanksjoner. James Scott beskriver hvordan svarte slaver utførte former for ”hverdagsmotstand” bak en tilsynelatende aksept av status quo. Hverdagsmotstand utføres ofte i alle retninger og bærer preg av individuell kamp for å overleve.

Hegemoni og motstand

Rastafari kritiserer denne individuelle overlevelseslogikken for sin uærlighet og mangel på integritet, og karakteriserer den som mentalt slaveri – en internalisering av kapitalismens konkurranselogikk. Individer som forsøker å unnsnippe en underlegen posisjon gjennom ”klassereise” blir sett som ofre for mentalt slaveri fordi de aksepterer

kapitalismens individuelle konkurranse om makt og penger. Likeledes forsterkes hvit overlegenhet gjennom svarte individers forsøk på assimilering til hvite idealer. Rastafari forkaster eurosentrisk idealer og fremmer afrikansk identitet som en positiv verdi. Rastafari gjør motstand mot kulturimperialismen ved å avvise forsøkene på å påtvinge svarte en eurosentrisk definisjon av virkeligheten. Eurosentrisk påstander avlegitimeres når de ikke oppfyller kriteriene til en alternativ epistemologi der kunnskap må være basert på erfaring og ta moralsk standpunkt. Påstått universell og objektiv kunnskap avsløres som en refleksjon av erfaringene og interessene til privilegerte hvite. Rastafari avviser også kapitalismens og imperialismens konkurranseorienterte logikk, som rettferdiggjør at de sterke beseirer de svake. Nyliberalistisk ideologi, med sitt fokus på fri konkurranse og individuelle valg, bidrar til å usynliggjøre maktstrukturer som gir visse grupper skjulte fordeler, med det resultat at taperne ofte skylder på seg selv når de mislykkes. Også når systemets urettferdighet avsløres, finner undertrykte individer ofte liten støtte fra andre som ser seg selv som konkurrenter fremfor solidariske brødre og søstre. Rastafaris alternativ er å fremme en spirituelt orientert freds- og kjærlighetsetikk, kombinert med kompromissløs integritet i møte med motstandere. I stedet for å forsøke å beseire sine motstandere, søker Rastafari å bevisstgjøre dem gjennom å konfrontere deres utsagn og atferd.

Hverdagsrasisme i diskursiv samhandling

Rasismeforskeren og diskursanalytikeren Teun van Dijk understreker at kritiske studier av rasisme må anerkjenne perspektivene til bevisste minoritetspersoner som har erfaringer med rasisme. Derav følger en erfaringsbasert definisjon av rasisme som tar utgangspunkt i hvilke konsekvenser holdninger og handlinger får for minoriteter, fremfor hvilke intensjoner som ligger bak. Philomena Essed har identifisert en rekke former for hverdagsrasisme, og mange av disse kan identifiseres i diskursiv samhandling på forumet. Hverdagsrasisme omfatter hersketeknikker som usynliggjøring, problematisering, diskreditering og paternalisme, som også har blitt identifisert av feminister som Berit Ås i undertrykkingen av kvinner. Med utgangspunkt i svart feministisk epistemologi, kan vi gjøre en kritisk analyse av den diskursive samhandlingen på forumet. Svarte Rastaer evaluerer deltakernes innlegg på basis av deres personlige erfaringer og strukturelle posisjoner. Eksplisitte utsagn aksepteres ikke uten videre. Underliggende perspektiver og skjulte agendaer leses mellom linjene, og talehandlinger og atferd i diskursiv samhandling analyseres for å vurdere deltakernes karakter og integritet. Dermed avsløres og konfronteres eurosentrisme og hersketeknikker.

Bevisstgjøring: Å avlære hvit overlegenhet

Hvithetsforskeren Ruth Frankenberg påpeker at strukturell rasisme ofte er usynlig fra et hvitt privilegert ståsted. Dermed er de privilegerte avhengig av å bli konfrontert av de undertrykte for å bli bevisstgjort om undertrykkingen. Gjennom konfrontasjoner bevisstgjøres en rekke deltakere på forumet, og forsøker gradvis å endre ubevisste antakelser og avlære vanemessig bruk av hersketeknikker. Endring av disse internaliserte og tatt-for-gitte måter å tenke og snakke på, krever en resosialisering til en antirasistisk hvit identitet. Eileen O'Brien skriver at denne foregår i ulike stadier, og blant annet krever utvikling av empati og respekt, bevisstgjøring om svarte perspektiver, og sist, men ikke minst, å omsette kunnskap i atferdsendring og antirasistisk handling.